Надія СЕНЬОВСЬКА,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка (м. Тернопіль)
e-mail: ipp56@tnpu.edu.ua
Ірина НЕСТАЙКО,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка (м. Тернопіль)
e-mail: nestajko_irena@ukr.net

ІСТОРІЯ ЗАХИСНИКА УКРАЇНИ ЯК МАТЕРІАЛ ДЛЯ СИСТЕМНОЇ ВИХОВНОЇ РОБОТИ

Кривава боротьба українців за саме право БУТИ стала нині нашим сьогоденням. Саме тому національно-патріотичне виховання є невід'ємною частиною освітньої діяльності. Загальні засади та орієнтири такої роботи викладені в «Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України» (23.06.2022) [1]. Водночас, педагоги-практики та громадські активісти щодня своєю працею конкретизують і розширюють теоретичні настанови. Прикладом можемо вважати діяльність ГО «Патріотичні й небайдужі» (від 2021 р., м. Тернопіль) [2], учасниці якої займаються освітнім волонтерством у контексті національно-патріотичного виховання дітей та молоді й метою своєї роботи вважають формування у свідомості малих і юних українців позитивного образу сучасних Захисників/ Захисниць.

Український культурний дискурс характеризується сталим зображенням народного звитяжця (дружинник-богатир, козак-лицар, повстанець-патріот, борець за незалежність). І нинішні добровольці, воїни ЗСУ, супергерої-кіборги теж є частиною цього переліку. У суспільній свідомості вони постають «зразком хоробрості, доблесті, жертовної любові до Батьківщини, добропорядності, честі, розсудливості тощо. Сучасний український воїн не веде нападницької війни, а стоїть на сторожі рідної землі, що додає йому моральної сили і віри в перемогу, адже він на боці Добра» [5, с. 196]. Тобто, нинішні Захисники України вже зараз, на наших

очах, стають персонажами героїчного епосу народу. За словами одного з них, полеглого поета Юрія Руфа, наші воїни «крізь вогонь прорвуться за ідею» [3, с. 34], адже їхня мета – «Здобути Україну сильну й дужу» [3, с. 23]. І саме тому використання в освітній діяльності життєвих історій Захисників може і має стати невід'ємною частиною системного національно-патріотичного виховання.

Педагогам варто «відштовхуватися» від того, що більшість неповнолітніх здобувачів освіти не пам'ятають мирного часу (адже російсько-українська війна триває від 2014 року!). Крім того, всі наші співгромадяни так чи інакше «несуть у собі» колективну травму війни (переважно – від початку повномасштабного вторгнення росіян у 2022 році). І якраз національно-патріотичне виховання «є чудовим засобом «пропрацьовування» колективної травми війни, причому як для учнів, так і для вчителів. Найцікавішим для учнів у цьому контексті видається їхнє залучення до спільного формування сучасного героїчного епосу» [4, с. 313].

То яким чином історія живої реальної людини, Захисника / Захисниці України може стати частиною цього феномена через освітній процес? Відповідь криється саме в системному підході. Загальновідомо, що героїчні епос відображає звитяжні діяння тих, хто боронить свою Батьківщину, рідний народ. Однак, в колективній пам'яті, фольклорі та культурі окремі імена й життєписи обростають неймовірними подробицями, фантастичними елементами й певним чином «сплавляються» у збірний образ. Тому виховна роботи зі здобувачами освіти має вестися у двох напрямках:

1) документування достовірної інформації (це особливо стосується свідчень про воїнів-земляків);

2) трансформацію даних через мистецтво (тут якраз починається «перехід» від реальної людини до фольклорного персонажа).

Так у спільноті (і в закладі освіти як її частині) через сублімацію починає пропрацьовуватися колективна травма війни, формується культура пам'ятування, а заразом і сучасний героїчний епос. Його складовими стають певні характерні елементи біографій реальних Захисників і Захисниць: опис їхньої бойової звитяги; відзначення розуму, сили та мужності; захоплення гідністю; оптимістичні моменти життєпису; історія кохання; підкреслення того, що захист Батьківщини – усвідомлений

особистий вибір; наявність чогось чарівного, фантастичного, містичного: суперсили (кіборги), особливих здібностей тощо [за 4, с. 313–314].

Найпростіше будувати окрему «лінію» національно-патріотичного виховання навколо імені конкретного Захисника, що мав стосунок до закладу освіти (вчився, працював там), тривалий час воював на фронті російсько-української війни, був відзначений бойовимим нагородами, робив щось цікаве або значне у мирному житті (мистецькі проєкти, суспільна діяльність, наукові здобутки тощо) і героїчно загинув (це не цинізм, а фіксація можливості отримати доступ до повної інформації, адже подробиці бойових завдань діючих військових часто вимушено засекречені). Проте, закликаємо приділяти увагу навіть «найменш яскравим» долям українських воїнів. Тут можна сформулювати просте правило: що менше «яскравих» фактів, то більше сучасних мистецьких практик».

Таким чином, системна виховна робота, побудована навколо біографічних історій конкретних Захисників / Захисниць України, може передбачати:

1) документування відомих фактів про їх життя (брошури, книги, артбуки, вечори спогадів, публічні лекції, пізнавальні години тощо);

2) мистецька інтерпретація (творчі майстерні, вечори художнього читання, презентації мистецьких творів на основі біографії, вивчення художнього доробку, творчі зустрічі, заняття з елементами казкотерапії, арт-практики тощо);

3) відзначення певним чином пам’ятних дат (квести, вікторини, змагання, конкурси, концерти, екскурсії, виставки, імпрези, творчі вечори, мистецькі акції, конференції, панельні дискусії, флеш-моби, публічні читання тощо).

Така робота може займати тривалий час (роки!), «вибудовуватися» від окремих заходів для дітей до великих молодіжних проєктів із залученням всієї громади. Важливо пам’ятати»: життєвий шлях кожного Захисника/Захисниці України може і має стати матеріалом для національно-патріотичного виховання, адже тільки віддаючи належну шану тим, хто стоїть за нас, ми маємо шанс вижити як нація і забезпечити здобувачам освіти гідне майбутнє у власній державі.

Список використаних джерел:

1. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України : наказ МОН України від 06.06.2022 р. № 527. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text (дата звернення: 05.10.2026).

2. Патріотичні й небайдужі. Офіційна сторінка. URL: https://www.facebook.com/profile.php?id=61555874657142 (дата звернення: 05.10.2026).

3. Руф Ю. Багряна лірика. Київ : «Zалізний тато», 2024. 68 с.

4. Сеньовська Н., Нестайко І. Створення сучасного героїчного епосу як спосіб допомогти учням пережити травму війни. Організація безпечного освітнього середовища – виклик сучасності. *Науковий, методичний, інформаційний збірник Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти.* Тернопіль : ТОКІППО, 2023. 416 с. С. 311−316. URL: https://drive.google.com/file/d/1L2SbcHWWirKGB1GAhewJU4FO8zWFCwPs/view (дата звернення: 05.10.2026).

5. Сеньовська Н., Скуротко Т., Голинська М. Образ воїна-героя російсько-української війни в сучасному художньому дискурсі. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки.* Кропивницький : Видавничий дім «Гельветика», 2025. Вип. 3 (214) Т. 1. 318 с. С. 195−205. DOI: https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.2-25 (дата звернення: 05.10.2026).